

ДИСКУСИЈА

О ДИСКУСИЈИ О СОЦИЈАЛИСТИЧКОЈ СВОЈИНИ

У последње време, против своје воље, упао сам у центар полемике која се води о социјалистичкој својини. Изненађује ме оштрина, а понекад и лична обојеност тона којим се против мене полемиче. Нећу одговарати на све ове полемике него само на четири које су се у последње време појавиле.

I. Мирко Перовић објавио је у часопису *Наша стварност* (бр. 4/1955) чланак „О социјалистичкој својини и њеном правном изражавању“. У овом чланку полемиче и са осталим ауторима, ипак несразмерно много места посвећује полемици са мном.

Није лако водити дискусију са другом Перовићем. Не због тога што би било тешко наћи супротне аргументе његовим тврдњама, него зато што он своје тврдње излаже у једној широкој, неодређеној, евазивној форми. Како то истиче у самом чланку, он није пријатељ јасних, одређених дефиниција. Међутим дефиниције, и поред свих својих недостатака и своје релативне неподобности да појаве, нарочито у друштву, адекватно изразе, претстављају нужно средство научне технике (осим ако се не служимо интуицијом као извором сазнања, као што предлажу неки буржоаски филозофи). Перовић најчешће место правих дефиниција даје методолошке савете, правнофилософска разматрања и описе који често личе на правнополитичке поставке и апологезе тих поставки. Овај начин може бити успешан у пропагандно-полуларистичкој литератури, али не и у научним расправама. Притом служи се шаренилом сбрта и игре речи којима још више замагљује изражене мисли (на пример, није ми јасно шта је хтео рећи својом тврдњом на стр. 411 „... наше социјалистичко предузеће... је... сем осталог не само део целине, већ и део целине...“).

Перовић открива једну своју велику методолошку грешку у прилажењу том проблему у последњој примедби (бр. 15, стр. 427) кад каже „... У досадашњој дискусији појединим дискусантима пре свега недостајало је друштвено-економских аспеката проблема, а у овом моме излагању, опет, свакако недостаје анализа његових чисто правних аспеката.“ С другим делом његове тврдње потпуно се слажем. Но ако Перовић мисли да је у том свом чланку боље објаснио „друштвено-економски аспект“ проблема социјалистичке својине него што су то урадили досадашњи дискусанти, одговорићу му да и најкрупнија монета лепог и привлачног друштвеног и економског „аспекта“ остаје само „аспект“ ако се не претвори у ситан новац свакодневне „правне технике“, „правног промета“ и разних „ius“-ова, како то сам Перовић каже, у ситан новац који прима,

признаје и чију исправност на тај начин проверава свакодневна правна и друштвена пракса.

Сада, ако правилност друштвених и политичких „аспеката“ Перовића проверавамо кроз правне „аспекте“ које је ипак дао, видимо да није успео да да ништа што би у суштини било ново, оригинално (иако оно што је ново и оригинално не мора да буде и тачно и употребљиво). Штавише прихватио је много чега што сам и ја тврдио. Али то му ипак ништа не смета да ме због тих истих тврдњи истовремено критикује!

Илустроваћу то неким примерима.

Перовић ми замера што сам рекао да по формалној дефиницији право управљања је исто као и дефиниција приватне својине (иако сам се притом позивао на наше позитивне прописе, наводећи истовремено и суштинске разлике). А он, међутим, у примедби бр. 13, ст. 2 (стр. 425) каже: „то индивидуално „газдовање“, то право на извлачење економске користи од стране ужих колектива и појединаца, та овлашћења (економска, правна) за промет (економски, правни) — то је све што је „својинско“ на „нов начин“. А колико је тај начин „нов“ одговара у следећој реченици: „куповина-продаја, уговори и слично „коришћење“ и „располагање“ *нужно се одвијају* (подвукао А. Г.) уз важење многих принципа — економских и адекватних правних — које је поставило још римско право као правна надградња робне привреде и које и наше право као право робне привреде мора консеквентно да респектује.“ Он даље у истој примедби каже: „кад апстрахујемо, међутим, његову друштвену садржину, остаје разлика „само“ у обиму располагања“. Потсетићу друга Перовића да управо у мом чланку који он цитира, ја сам рекао да је разлика између права управљања као грађанског права и приватне својине класичног буржоаског права у обиму, квалитативно новом обиму ограничења коришћења и располагања од стране јавноправне компоненте социјалистичке својине.

Врло је нејасно шта уствари Перовић схвата под социјалистичком својином. Он на једном месту (стр. 413) алудира на то да својина код нас одумире. Ипак, то схватање не формулише јасно. Он каже: „Садањи облик, социјалистичка својина... заводи нову, друштвену власт над средствима за производњу са циљем да се она — на одређен начин — у друштву користе а да при томе *нису ничија својина* (подвукао А. Г.) већ једно такорећи општеномодно добро...“ Пошто је изнео једну овакву мисао која је до недавно била прилично раширена и прихваћена, он на њој не инсистира нити је брани. Баш обротно, на претходној страни даје другу дефиницију која је супротна овој: „Социјалистичка својина је, дакле, укупност и јединство ових друштвено-економских организација и присвајања која она врше у име друштва ових „субјеката“, повезаних јединством планова и закона, јединственим карактером, припадништвом читавом народу, садањима па на изванредан начин може се рећи и будућим његовим генерацијама“. Искрено говорећи,

не разумем све елементе ове дефиниције. Разумем, рецимо, кад Маркс под својином подразумева укупност производних односа датог друштва. Али да својина истовремено буде, например, и укупност друштвено-економских организација, — то никако не могу да схватим. Али мени је у овој дефиницији битно то што социјалистичка својина има својих субјеката, а то се противи његовој раније наведеној тврдњи.

Истина, он реч „субјект“ ставља скоро увек под наводнице, исто тако као, например, и речи „социјалистичка својина“. Он одмах мало даље (стр. 413) каже „нови друштвени односи на бази друштвене својине паказују да на стари начин нико није субјект, те да таквог субјекта и уопште субјективитета — и нема.“ (А шта је онда са остацима робноновчаних односа који, као што сам горе навео, и по самом Перовићу „и наше право, као право робне привреде мора консеквентно да респектује“?) Па даље каже: „Но мислим... да постоје субјекти на нов начин, у новом смислу, који одговара новим друштвеним условима и односима.“

Било би интересно да је Перовић и показао како ти нови субјекти и нов субјективитет постоје на нов начин. То би био допринос правној науци. (Потсећам само да су досадашњи покушаји да се појам субјекта елиминише из права претрпели у правној теорији неуспех.) Субјект права и у нашој досадашњој теорији и пракси, исто тако као и у класичном буржоаском и римском праву не значи ништа друго него бити носилац права и обавеза, имати овлашћења и дужности. Према томе, и појам субјекта социјалистичке својине значи исто: имати овлашћења и обавезе поводом присвајања објеката те својине, а пре свега оруђа и средстава производње. А ако Перовић мисли да су ти субјекти добили с тим присвајањем нова овлашћења и обавезе које не познају ранија права, онда се с њим потпуно слажем, то сам и ја у својим чланцима стално наглашавао; али то онда није ништа нарочито већ једна опште позната истина с којом се и остали слажу.

Но да и Перовић на другом месту схвата субјекте на стари начин види се из следећег (стр. 412): „Средства за производњу падају друштву. За правни промет, међутим, морају се јављати конкретне економско-друштвене и друге организације као носиоци права и обавеза, као титулари права, субјекти. Њихова права и овлашћења на средствима за производњу и производима рада се у суштини садрже у томе што им обезбеђују напред изложено „присвајање“ у име себе (подвукао А. Г.) и у име друштва.“ И он на стр. 410—412 заиста и набраја те субјекте који присвајају, дакле, не само у име друштва него и у „име себе“. И сада као субјекте социјалистичке својине означава предузеће, комуну, народну републику и федерацију. С тим се ја потпуно слажем са Перовићем. И ја сам то учинио у својим ранијим чланцима (Економист, бр. 5/1953, стр. 20 и сл., *Анали Правног факултета у Београду*, бр. 4/1954, стр. 392). Али шта ово значи ако не подељену својину? Да је то тако и сам Перо-

вић потврђује на стр. 412 када каже: „то су степенасто поређани (подвукао А. Г.) наши „субјекти“: ксји, као што се види, на свој начин управљају и располажу, узајамно се допуњују у систем асоцијација...“; или кад мало даље каже: „У питању су, дакле, разни степени, разни нивои, разна овлашћења — економска, а тиме и адекватна правна“. Па и ту се потпуно слажем са Перовићем јер ја сам управо рекао да подељеност колективне својине није ништа друго него да „на једном објекту постоје разноврсна својинска овлашћења“ (Економист, бр. 5/1953, стр. 22). Једино се не бих сложио да су та овлашћења истовремено и „економска“ јер за мене као правника тај појам не постоји. Није ми само јасно, зашто ми Перовић у истом чланку оштро замера што сматрам да је код нас социјалистичка својина подељена, кад он управо исто то тврди.

Исто такве противречности налазимо код Перовића кад говори о праву управљања. Час тврди да је то „... ново, социјалистичко демократско право, битна основа социјалистичке демократије у ФНРЈ...“ (стр. 426) а час тврди да је то имовинско, грађанско право које се понаша као својина (стр. 424, 421, 422). На трећем месту, опет, изједначава право управљања чак са социјалистичком својином у целини.

Има још и много других противречности у чланку Перовића. Али мислим да је сувишно указати на све њих јер и ове које сам навео довољно илуструју некорисност овакве дискусије.

Постоји још једна појава у Перовићевом напису: он неке цитате произвољно приказује и нетачно их наводи.

Тако на пример спомиње један мој навод у коме сам рекао: „Порицати из пролазних политичких обзира да је право управљања грађанско право...“ Он, међутим, цитирајући ово место из мога чланка изоставља реч „пролазних“ и пише само „порицати из политичких обзира...“ Затим иза речи „политичких обзира“ ставља знак питања и знак чуђења (стр. 417). То је више него импутирање. А и он може да зна, јер се то из осталог контекста јасно види, да ту нема никаквог разлога за чуђење и питање, јер сам тиме хтео рећи да на брзину и без научне основаности исконструисане „теорије“ којима се правдају пролазне пропагандно-политичке поставке имају штетних последица, а поред тога често воде до прагматизма и идеализма. Ја код тога тврђења чврсто остајем и данас. — На стр. 421 приписује ми да сам рекао да је право управљања „дерибат државе“ иако ја то нигде и никад нисам рекао, нити знам шта би то требало да значи.

У свом другом чланку о својини, „Присвајање и својина“, објављеном у *Аналима Правног факултета у Београду* (бр. 3/1955) парафразира мисао коју сам нарочито наглашавао у својим радовима, да треба разликовати својину као економски однос (присвајање) од својине као правног, нормативног односа, и да својина као основни економски однос, као присвајање, не може да „одумире“. Но ако је прихватио моју мисао (што, уосталом, није никакво „откриће“, никаква „оригиналност“ него је само интерпретација Марк-

сових основних мисли о својини), то не значи да ме ипак не „критикује“, и то због оних ствари које се иначе потпуно слажу са том основном концепцијом. На пример на стр. 316 каже, цитирајући ме: „У чланку „Својина и имовина“... он каже опет... „само док је својина присвајање употребне вредности, имовина је присвајање прометне вредности.“ „Наведена места би могла евентуално важити само за појам својине у епохи робне привреде...“ Овакав начин цитирања је довођење читаоца у заблуду. Наиме не само да сам у цитираном чланку управо тврдио да те категорије важе само за епоху робне привреде, него сам тврдио и то да је приватна својина само функција робне привреде, а грађанско право и имовина, као једна од његових основних категорија, функција приватне својине. То сам тврдио и у својим ранијим чланцима.

Иначе, поред понављања већ познатих ствари, Перовић у овом чланку прави велике грешке. Тако он уопште не даје појам присвајања. Јер, на пример, ако на стр. 311 каже да је присвајање „... природно и друштвено условљен пут производа од производње до потрошње, тј. укупност свих тих друштвених односа у процесу производње и расподеле производа у било ком људском друштву...“, онда је само, парафразирајући Маркса, дао једну широку дефиницију својине у економском смислу, али не и појам основног елемента те дефиниције, — присвајања. Грешка је, даље, што у дефиницију својине уноси и „природни“ однос према природи. Затим, он приписује Марксу нешто што је Стаљин рекао: да постоје три облика експлоататорске својине, робовласничка, феудална и буржоаска (стр. 312, 313). То је механичко схватање. Код Маркса нигде не постоји „робовласничка“ својина као нарочити тип. Баш обратно, он, на пример, у својини римског права доследно открива базу робно-новчаних односа која је чини сличном буржоаској својини, а та се својина развила нарочито онда кад је робство у Риму дошло до врхунца. Итд.

II. У часопису *Архив за правне и друштвене науке* (бр. 3/1955) проф. Лукић објавио је чланак о својини у којем и он највише простора посвећује полемици са мнош. И он је унео у ту полемику тон који није уобичајен у нашим дискусијама и који прети да целу полемику још више застрани.

Пре него што бих сасвим кратко, мериторно, одговорио на наводе проф. Лукића у том чланку, осврнућу се на начин дискутовања који он примењује у том чланку. Иако највише полемише са мојим схватањима, износи их непотпуно, нетачно, и што је најгоре притом ми приписује ствари и мисли које уопште нисам рекао, а које су напротив његови закључци из његових погрешно постављених премиса. Да бих то илустровао, навешћу читав један став са стр. 203:

„Најзад, по четвртм становишту, друштвена својина је „подељена“ својина. Пошто је за оне који својину сматрају апсолутним правом немогуће да она буде подељена, очигледно је да се по овом

схватању термину својина мора дати сасвим други смисао. Заиста, притом се полази од тзв. појма својине у економском смислу, који се одређује као „остварење, реализовање вредности неког добра“, што је „у крајњој линији сједињење употребне вредности добра с потребом због чијег је подмирења оно произведено“, а то, просто речено, значи да у „крајњој линији једну ствар присваја онај који је користи и у мери у којој је користи“. Својина у правном смислу, пак, јесте израз својине у економском смислу, што изгледа (јер није јасно речено) треба да буду правни прописи који регулишу својину у економском смислу, тј. који регулишу присвајање које смо напред одредили. Суштина присвајања изгледа да се састоји у присвајању плодова ствари, одн. дохотка, одн. вишка рада, одн. производа (јер ни то није јасно речено). Тако присвајање код нас врши ФНРЈ, друге државноправне организације и предузећа — дакле, нико нема пуну својину, пошто се присвајање врши на истим објектима, и зато је друштвена својина подељена. Међутим, изгледа (јер ни то није јасно) да држава и друге државноправне организације имају само јавноправна овлашћења на овој својини, тзв. „јавноправну компоненту“ њему, док „приватноправну компоненту“ имају предузећа у виду стварног права управљања које је израз робно-новчаних односа. Сва стварна права садрже овлашћења из права својине, па стога чине „својинска“ права, те је такво и право управљања. Изгледа (јер ни то није јасно речено) да скуп свих „својинских права“ чини пуну својину, те да стога она код нас постоји, али подељена. Отуда они који заступају мишљење о „одумирању“ својине код нас, па макар само и својине у правном а не и оне у економском смислу, заступају „претенциозне“ теорије, „које произвољно нижу мисли које често прелазе у област фантастичног“.

Из овог става излази, по проф. Лукићу, следеће (што сам наводно ја рекао или мислио): ако је својина подељена, она не може да буде апсолутно право. То, разуме се, није тачно, нити ми је јасно зашто би то тако требало да буде. Зар, на пример, права подељена својина по чл. 357 Аустриског грађанског законика који предвиђа поделу својине на потпуну или непотпуну или на вишу и нижу, није апсолутно право? Даља последица, по проф. Лукићу, околности да подељена својина не може бити апсолутно право је да се „термину својина мора дати сасвим други смисао“. Није ми јасно шта то значи, нити зашто је то речено.

Затим, ја нигде нисам рекао и нејасно ми је зашто проф. Лукић тврди да сам то тако рекао да је „својина у правном смислу израз својине у економском смислу...“ Насупрот томе ја сам у свим својим радовима тврдио да је својина у економском смислу различита појава од својине у правном смислу, да је својина у економском смислу присвајање, а у правном смислу скупи норми који то присвајање, мање или више успешно, мање или више адекватно, регулише. Тако, на пример, у својој књизи *Основи стварног права* (стр. 30) рекао сам: „Својина је присвајање само у економском смислу. Да ли правне норме правилно одражавају то присвајање или не, друго је питање. Ако то није случај, ако економско присвајање није у складу са правним нормама које га регулишу, постоји несклад између својине у економском и

правном смислу...“ Даље, на истој страни сам рекао: „Присвајање може правно-технички имати и друге облике осим својине...“ (Видети још *Стварно право*, 1949, стр. 30; *Увод у грађанско право*, 1952, стр. 294; чланак „О кодификацији имовинског права“, *Анали*, бр. 4/1954, стр. 395; чланак „Нека спорна питања из грађанског права“, *Анали*, бр. 2/1955, стр. 169—70; итд.). Јасно је онда што проф. Лукићу „изгледа (јер није јасно речено!) да треба да буду правни прописи који регулишу својину у економском смислу“. Разуме се да то није речено јер такву бесмислицу нисам ни могао рећи. Сваком је јасно да правни прописи не могу регулисати својину у економском смислу него само у правном, док у економском смислу својину регулишу сасвим други фактори. Додуше има буржоаских писаца — идеалиста, као на пример Штамлер који тврде да се правним прописима истовремено стварају нови економски односи. Али ја сам управо критиковао такво схватање (*Увод у грађанско право*, стр. 16—17). Реченицу: „Суштина присвајања изгледа на се састоји у присвајању плодова ствари, одн. дохотка, одн. вишка рада, одн. производа (јер ни то није јасно речено)“ принуђен сам да сматрам карикирањем и довођењем читаоца у заблуду, тим пре што је проф. Лукић управо у наведеном ставу дао, иако крњу, моју дефиницију присвајања.

Исто тако ми приписује да „... скуп свих „својинских права“ чини пуну својину, те да стога она код нас постоји али подељена“. Међутим, није ми јасно шта то значи па према томе нисам то могао рећи ни „јасно“ ни „нејасно“. С друге стране потпуно јасно сам рекао које су организације носиоци јавноправне: компоненте код социјалистичке својине, а које су носиоци приватноправне компоненте. (О томе сам, на пример, у *Основицама стварног права* говорио на око пет страница — стр. 72 и след.) итд.

Могао бих навести још много таквих примера којима аутор намерно ствара утисак да сам рекао бесмислене и недоречене ствари, али мислим да и наведени цитат довољно указује на неуобичајени и изненађујући начин полемисања друга Лукића.

Што се тиче саме суштине излагања у овом чланку, сматрам да је она погрешна, недоследна и међусобно противречна. Он местимично пада у исту грешку као и Перовић: узима као своје оно што је пре њега већ речено, а истовремено критикује ауторе који су то рекли. Навешћу примере да бих ово илустровао.

На стр. 210, стр. 3, каже „... стога мислимо да је најбоље да се под термином право својине, или, укратко својина, подразумева „класична“, апсолутна својина...“. Даље, на стр. 213, стр. 2 каже: „... ми смо већ рекли да сматрамо како јавноправне елементе не треба мешати са приватноправним. Под појмом својине треба разумети само класичну, приватноправну својину, схваћену као апсолутно право располагања субјекта стварју... Сви јавноправни елементи морају се избацити из појма својине и евентуално образовати неко друго право“. Међутим, очевидно је да је то тврђење нетачно јер се проф. Лукић одмах сетио да држава „присваја део до-

хотка..." И сада на ту дилему даје следеће одговоре који су у супротности са горњим схватањем да под својином треба подразумевати само класичну приватноправну својину: „Фискална јавно-правна овлашћења не чине, дакле, никакву специфичност ни колективне својине уопште, ни наше друштвене својине напосе, — она постоје и у класичној приватној својини“. Настрану то што у овој реченици признаје да постоји поред класичне приватноправне својине и колективна својина. Али откуда узима да фискална ограничења постоје и у *класичној* приватној својини? Но у следећем ставу на истој страни (213) опет каже нешто ново, опет противречно ранијем: „... ако су фискална овлашћења сувише велика, а нарочито ако им се додаду друга овлашћења, особито планирање, она могу постати нека врста својине“. Развијајући даље ту мисао, покушава изаћи из тих противречности тако да употребљава извесне термине чије значење није објаснио, на пример, да је „потенцијално“ свака (подвукао А. Г.) држава носилац јавноправне својине (стр. 214, ст. 1), а затим опет неколико пута изјављује да постоји јавноправна својина која се „врши јавноправним средствима, овлашћењима.“

Но, на стр. 216, кад говори о „друштвеном добру односно имовини“ опет пориче постојање јавноправне својине. На пример, на стр. 216, ст. 4, каже: „Право својине значи да извесан субјект има апсолутно право располагања. Друштво узето непосредно као целина очевидно то право нема, јер право и не постоји, као што ћемо даље видети.“ И сада уводи нови појам „друштвеног добра“, а то је скуп свих ствари и права која не припадају приватним или друштвеним организацијама, него друштву. „Међутим израз „припадају друштву“ не значи да друштво као такво над тим стварима има својину, одн. да је оно субјект дотичних права“ (стр. 216, ст. 3).

Заиста, израз „припадати“ није правнички. Али управо зато што овај израз нема своје тачно правнотехничко значење, њиме се могу вршити разне логичке акробације. Тако испада да нешто „припада“ неком, а да он ипак није субјект тога што му припада. И на крају излази да „друштвено добро“ не припада никоме, да на њему нико нема право, али га има на појединим стварима и правима из „друштвеног добра“: „Рекли смо да на стварима које спадају у друштвено добро постоје различита права која припадају различитим субјектима“ (стр. 219, ст. 2). А „друштвено добро значи само то да постоји ограничење за све субјекте који имају одређена права на стварима и правима која чине то „добро“. Но ако „друштвено добро“ значи само „ограничење“, па и то мора на неки начин да буде право, неко мора да пропише и санкционише та ограничења. И заиста, проф. Лукић спомиње узгред да „би било логично да се ово ограничење права на друштвено добро обезбеди и одговарајућим санкцијама ...“, али не повлачи даље конзеквенце ове противречности са раније реченим.

Кад проф. Лукић говори о подељеној својини и критикује тај појам, наводи такође исконструисане аргументе да побија нешто

што би по њему требало да буде подељена својина, али што није нико рекао. Говорећи о подељеној својини (стр. 209) он се пита: „Шта је ту својина? Да ли је својина нешто ван делова на које је „подељена“, дакле, скуп свих делова, или је сваки део сам по себи својина? То је нејасно мада би логично требало да буде оно прво“. Међутим, кад би проф. Лукић уместо логичних игара посматрао право оних друштава у којима је постојала подељена својина, или, на пример, својину на јавним добрима чак и у буржоаским земљама, видео би шта је подељена својина. Она није ништа друго него појава у праву кад на једној ствари имају својину разни субјекти са разноврсним овлашћењима (видети, на пример, моје чланке у *Економисти*, бр. 5/1953, стр. 20; у *Аналима Правног факултета*, бр. 4/1954, стр. 392, у *Основима стварног права*, стр. 68—69 итд.). То је дакле оно што је и проф. Лукић рекао на стр. 219, ст. 2: „... на стварима које спадају у друштвено добро постоје различита права која припадају различитим субјектима...“ Проф. Лукић је пропустио да каже да су та права „својинска“, јер цео чланак говори о томе да су то права у вези са друштвеном својином. Приватна својина, она „класична“ за коју проф. Лукић неколико пута каже у чланку да је једино својина, не познаје „различита права“ и различите субјекте, већ само једноврсна овлашћења чак и онда ако има више субјеката (сусвојина). Она је јединствена и свеобухватна и са гледишта садржине овлашћења и са гледишта титулара. Али врсте колективне својине су по правилу подељене управо зато што код њих не постоји једно свеобухватно право својине већ више права која се узимају као својина и припадају разним титуларима. Зар проф. Лукићу није јасно да кад каже како код нас у вези са друштвеном својином постоје „јавноправна права“ и „приватноправна права“ и сам тврди, по најкласичнијим схватањима права и својине, да код нас постоји подељена својина.

Проф. Лукић не само да сувише уопштава, него и оно што су други рекли нетачно интерпретира. На пример, на стр. 206, ст. 5, тврди да је трећа битна поставка о којој је међу писцима постигнута сагласност та да је право управљања „битно ново социјалистичко право“. То је нетачно, јер, пре свега, није постигнута сагласност ни о томе шта је „право управљања“. Друго, они који право управљања сматрају грађанским, имовинским правом, „грађанско-правном компонентом социјалистичке својине“, тврде да је оно остатак старог, „класичног“ у социјалистичкој својини, јер је оно одраз и израз стихиских односа, насупрот планском, јавноправном елементу у социјалистичкој својини који је заиста нова појава у нашем праву и друштву.

Ја сам горње примере навео само ради илустрације онога што сам у почетку рекао о том чланку. Сличне примере могао бих још много навести, али то не могу да учиним због ограниченог простора. Осврнућу се само још на питање о „одумирању својине“.

Проф. Лукић у овом чланку заступа гледиште да својина одумире. Он о томе говори нарочито на стр. 206, 208 и 216 у вези са

друштвеним добром. Он, међутим, сад под „одумирањем“ својине разуме само један „терминолошки“ проблем: наиме они који су тврдили да својина одумире „... тврдили су да својина не постоји више у смислу старе, класичне својине, схваћене као апсолутно право на ствари...“ Истичући узгред да је уколико ова тврдња претставља мишљење и проф. Лукића, велика противречност са његовом другом основном тврдњом да и социјалистичку својину треба схватити у старом, класичном смислу, ова тврдња је истовремено и нетачна. Могао бих навести велики број цитата ради доказа да су они који су тврдили да својина „одумире“, сматрали да ће својина заиста нестати, и да је процес њеног нестајања већ наступио у нашем друштву. А ја поново тврдим да се то не слаже са стварношћу бар онако како ју је Маркс схватао. Не само да својина не може нестати као економски однос, она не може нестати ни као право све донде док буде било права. Јер, као што сам изнео у свом чланку „Својина и имовина“ (Анали, бр. 1/1953), иако су својина и имовина два разна појма, оне су економски само два вида присвајања ствари. Но, узгред напомињем да сам у својим радовима указивао баш на правни појам имовине. И, иако моје мисли проф. Лукић у прим. бр. 31 нетачно и погрешно приказује, мислим да је закључак да и облигационоправни односи као елементи имовине значе у крајњој линији, економски, присвајање, правилан. Уосталом, и Маркс схвата својину у најширем смислу као скуп свих производних односа. Јасно је, онда, да својина одређује и прожима целокупни правни систем. Према томе, како може таква правна установа да „одумире“, а да истовремено постоје и развијају се друге установе права?

На крају додајемо да је основна слабост чланка проф. Лукића управо оно што он сматра заслугом: да је занемарио економску суштину социјалистичке својине, и својине уопште. Можда је тачно да је било „сувише филозофирања, социологизирања и политизирања“ са социјалистичком својином. Али правнофилозофског и социолошког објашњења наше социјалистичке својине још нема. Но можда то није ни важно, то може доћи касније, кад се она објасни економски и правно. Али, нажалост, нема још довољно економског објашњења социјалистичке својине. Иако је правно објаснити правне појаве које се развијају у буржоаском друштву, у већ устаљеним економским односима (иако чак ни тамо није правна теорија објаснила све појаве). Али ако се нове правне појаве у нашем друштву покушавају објаснити занемарујући њихову економску базу, — то заиста води до нечега што нема никакве везе са реалношћу. Проф. Лукић се не обазире ни на наше позитивне прописе, ни на нашу судску праксу. Кад би то учинио, увидео би да наша судска пракса без обзира на мишљење „теорије“ намеће грађанскоправни облик социјалистичке својине (који наше позитивно право још увек назива „правом управљања“, а да тај израз није адекватан, у томе се данас већ сви слажемо).

као и разликовање јавноправних и грађанскоправних елемената у социјалистичкој својини.

III. Проф. Леградић такође је објавио у *Архиву* (бр. 3/1955) чланак „Двије теорије о структури друштвене својине који је у суштини такође полемика самном.

Најтеже ми је дискутовати са другом Леградићем са разлога што он у још већој мери него остали дискусанти уводи у свој чланак велики број појмова и израза који су потпуно нови а којима није тачно одредио садржину. Немогуће је на овом месту улазити у важно и тешко методолошко питање до које мере се могу и морају употребити стари, проверени правни појмови, када ће се и у којој мери они напустити и заменити новим појмовима. На ово се питање мора различито одговорити у различитим гранама права, — у зависности пре свега од самог предмета одређене гране права. О том питању проф. Леградић вероватно има посебно мишљење јер он има оригиналну концепцију о целокупном систему права. Али једна је ствар извесна: сви ти нови изрази и појмови имају оправдања само онда ако их намеће и прима као нужне правна пракса и позитивно право.

А код проф. Леградића имамо следећу појаву: Уводи израз „привидна својина“, „квази монопол“, „живи и укинати репулсивни елементи својине“, „дијалектичке координате“, „метајуридички“, „прејуридички“ и „јуридички“ период и област, итд. Све те појмове повезује у једну целину која има своју унутрашњу логику. Но кад се та целина суочава са таквим „инструментима“ правне технике као својинска тужба и одржај, изјавиће да те „установе у међусобним односима „квази власника“ имају само квазиегзистенцију например као квазисвојинска тужба, квазиодржај и сл. ...“ (стр. 273—274). Значи, ако се реалност правне праксе не слаже са неком конструкцијом, прогласићемо да је то само „квазиреалност“. Ако додамо да проф. Леградић и тако одомаћеним и устаљеним изразима, као што је монопол и закон вредности (да ли можемо говорити још о закону вредности ако је његово деловање потпуно „контролисано и усмерено“?) даје свој нарочити смисао, онда заиста дискусија с њим постаје тешка јер уопште немамо заједнички језик. Тим током мисли он одиста може доспети до тврдње да се Марксова изјава да не може бити говора ни о каквој производњи и ни о каквом друштву ако не постоји никакав облик својине — може помирити са идејом о „одумирању својине“.

IV. Проф. Ајзнер у свом чланку „Прилог дискусији о проблемима нашег стварног права“ *Наша законитост*, (бр. 5/1955) такође посвећује несразмерно много места полемици са мнош. Насупрот раније наведеним списцима који су наклонени сувише уопштеном, широком, правнофилософски заснованом расправљању проблема, проф. Ајзнер прилази проблему егзегетски, уско, настојећи да остане на терену позитивног права и онда кад то пра-

во не одражава једну теориски јасну и рашчишћену ситуацију. То је управо и његова слабост и разлог што ни по ком питању није могао да да нов прилог решењу проблема.

Тако, на пример, проф. Ајзнер тврди у свом чланку да је социјалистичка својина — имовинско право, да „има карактер грађанскоправне установе“ (стр. 202). У извесном смислу и изражавају она је заиста и грађанско право. На томе сам управо ја инсистирао у својим радовима. Али, да ли су, на пример, грађанско право овлашћења државе и политичко-територијалних јединица на „општенародној имовини у општој употреби“ (чл. 15, ст. 3, Закона о народним одборима, чл. 2 Закона о промету земљишта и зграда); да ли је обавеза привредних предузећа да плаћају камате на основна средства грађанскоправна обавеза; да ли предаја основних средстава предузећа које се ликвидира народном одбору (чл. 21 и 66 Уредбе о престанку предузећа и радњи) и располагање народног одбора основним средствима (на пример ст. 3, чл. 17 Уредбе о управљању основним средствима привредних организација) спада у грађанско право? Ја сам насумце узео ове примере, а могао бих узети читаву листу. А извесно је, ипак, да су овде у питању односи из социјалистичке својине.

Није онда ни чудно што проф. Ајзнер долази до великих противречности. На пример, на стр. 206 каже: „... друштвени органи (привредне организације или политичко-територијалне јединице), када на основу свога права управљања склапају правне послове у своје име, тиме истодобно претстављају друштвену заједницу као да би те послове склапали у њено име.“ То ми као правнику који се бави позитивним правом никако није јасно. Како бисмо језиком позитивног права описали израз „као да би те послове склапали у њено име“? Јасно ми је да неко закључује посао у своје име, ангажујући своју имовину. Јасно ми је и то да неко као заступник закључује посао у туђе име, ангажујући туђу имовину. Али кад проф. Ајзнер предлаже тако оригиналну правну установу где се посао истовремено закључује и у туђе и у своје име, онда му је дужност да ту установу покаже, опише, анализира. Полазећи из тако нејасних и неанализираних тврдњи морао је доћи до ставова (стр. 206, 207) да је, на пример, немогућа виндикациона тужба међу друштвеним органима као носиоцима права управљања, али ипак је могућа државинска (поседовна) тужба. Како је могуће да неко има посесорну тужбу а да нема петиторну поводом неког свог права?

Не улазећи у друге противречности, учинио бих само једну методолошку примедбу. И проф. Ајзнер у најмању руку површно цитира ставове које напада. На пример, приписује ми тврдњу да су својина и имовина исто (стр. 204, прим. бр. 14). Разуме се, кад то неко прочита доћиће до уверења да је то бесмислица. Али ја то нисам никада рекао, него сам рекао то да својина и имовина економски, не и правно, претстављају присвајање исте ства-

ри, само једанпут у облику употребне, а други пут у облику прометне вредности. С друге стране, управо у цитираном чланку сам доказивао нарочити *правни* значај појма имовине за грађанско право и њену *правну* разлику од својине.

Др Андрија Гамс

ГАРАНТОВАЊЕ ФОНДА ПЛАТА У НАШЕМ СИСТЕМУ НАГРАЂИВАЊА

Питање гарантовања фонда плата у данашњем облику није се код нас до краја 1951 ни постављало, пошто се у том времену питање платних фондова и уопште награђивања у предузећима највећим делом решавало на административан начин. Плате радника и службеника биле су у принципу унапред утврђене и признате. Њихова висина могла је унеколико варирати уколико су биле у питању норме, али је и у тим случајевима, чак и кад се не испуњавају норме, постојао извешан фиксиран и обезбеђен износ плата. Такође је укупна зарада радника и службеника у једном временском периоду могла бити повећана евентуалним наградама из фондова руководства или сличним примањима. Међутим, ово питање постаје изванредно актуелно и важно од 1952, тј. од онога доба кад је са спровођењем у живот нашег новог економског система зарада радника и службеника условљена у првом реду општим успехом предузећа у коме су они запослени.

Са применом овог система и нарочито са спровођењем новог начина награђивања у нашим предузећима долазимо на једно уствари најосетљивије и најделикатније питање наше економске политике, питање које је имало и које има и сад одлучујућу важност при решавању низа најважнијих проблема у нашој привреди. Ако се зараде радних колектива услове успехом њихових предузећа како у погледу производње тако и реализације њихових производа и ако држава у том погледу не прописује нека битна ограничења, онда се може очекивати повећање продуктивности рада, повећање физичког обима производње, итд. Али би у том случају, нарочито с обзиром на постојеће диспропорционалности у нашој привреди, с обзиром на несређеност тржишта, немогућност корекције цена домаћих производа кроз увоз одговарајућих иностраних производа и сл., могло доћи до остваривања несразмерно високих платних фондова у појединим предузећима или читавим индустријским гранама, до поремећаја између постојећих робних и куповних фондова у земљи, итд. Ако пак држава путем основних пропорција и економских инструмената у друштвеним плановима, као и путем других мера спроводи прилично строга ограничења при форми-